

Петрович В.В.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Чарікова І.В.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Петрович В.С.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

КАПЕЛАНСТВО В УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМАЦІЯХ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті висвітлено процес виникнення, становлення та розвитку інституту військових капеланів в Україні у період IX–XVIII століть. Доведено, що цей процес став результатом довготривалих практичних кроків та теоретичного переосмислення ролі та значення функціонування капеланства у формуванні духовно-моральних якостей і задоволенні духовно-релігійних потреб військових. На основі аналізу історичних джерел та наукових публікацій дослідників, можемо із впевненістю стверджувати, що капелани-духівники в українському війську з'являються за перших київських князів – Аскольда та Діра. Священники супроводжували князя і дружинників у військових походах за часів Київської та Галицько-Волинської держави, періоду входження українських земель до складу Великого князівства Литовського та Речі Посполитої. З'ясовано роль та значення українського війська та капеланства у козацьких повстаннях першої половини XVII ст. й особливо у Національно-визвольній війні під проводом гетьмана Богдана-Зиновія Хмельницького. Звернуто увагу на матеріальну та духовну підтримку козацтва зі сторони Церкви. Існувала система духовної опіки козаків, яку здійснювало військове духовенство, постійно перебуваючи на Січі та супроводжуючи козаків у сухопутних походах. Визначено, що основними завданнями діяльності капеланів під час війни в Україні в різні історичні періоди є душпастирська опіка над військовослужбовцями, які постійно перебувають в екстремальних умовах, віддалені від близьких та рідних. Основними способами підтримки військовослужбовців є молитва та живе спілкування. Наголошено, що для впровадження активізації практичного досвіду підтримки морального духу в обороноздатності країни, українське суспільство має спиратися виключно на свої традиції, звичаї та культуру в контексті національної ідентичності українського народу.

Ключові слова: капелан, душпастирська служба, військове капеланство, військові формації, духовно-моральні якості, Церква.

Постановка проблеми. Становлення та піднесення української державності в різні історичні періоди відбувалося й через наявність військової опори. Міцне військо можливе завдяки морально-духовній підтримці влади, всього народу та священнослужителів. В умовах повномасштабної агресії російської федерації набуває потужної сили процес відродження інституту військового капеланства, що став результатом довготривалих практичних кроків та теоретичного переосмислення ролі капеланів у формуванні духовно-моральних якостей і задоволенні духовно-релігійних потреб військовослужбовців. Кожен етап історичного становлення інституту військового капеланства характеризується специфікою виявлення ініціативи з боку Церкви та держави,

Церкви та військових. Історичні аспекти цих взаємовідносин визначають пріоритетність здійснювати глибокі дослідження історичного та практичного досвіду в організації та служінні військових священників-капеланів

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Функціонування сучасного капеланства обумовлює значну неусталеність поглядів на проблему дослідження організації та діяльності капеланської служби українських військових формацій. Ці питання знайшли відображення в історичних працях і публікаціях вітчизняних науковців К. Вергелеса, С. Горбика, Р. Коханчука, С. Литвина та С. Соколюка, В. Михалевича, В. Мойсеєнка, І. Шостка, Н. Тарченко, А. Романік, Ю. Токарської, В. Шуляка та інших, де вони опосередко-

вано торкаються історії виникнення, становлення та розвитку інституту капеланства в контексті вивчення історії українського війська. Досвід релігійно-духовної опіки військовослужбовців України досліджують переважно релігієзнавці. Проте історичний аспект цієї проблеми лишається малодослідженими. Тому й досі не створено цілісної картини діяльності військових капеланів в різні історичні періоди. Саме тому у статті розглянуто історію, випробуваний часом шлях діяльності військових капеланів у IX–XVIII століттях.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є характеристика капеланської служби та визначення основних етапів його розвитку в IX–XVIII століттях. Для досягнення цієї мети у статті вирішуються завдання: розкрити історію та основні етапи становлення капеланської служби; показати трансформації розвитку інституту капеланства та окреслити його вплив на формування духовно-моральних якостей і задоволення духовно-релігійних потреб військових.

Виклад основного матеріалу. С. Литвин і С. Соколюк С., спираючись на численні дослідження, зокрема таких авторитетних українських істориків як М. Брайчевський [2, с. 578, 592] та Н. Полонська-Василенко [19, с. 92], вважають, що одними із перших, хто серед військових прийняв християнство, були дружинники Аскольда, під час першого походу на Візантію 860 року. Це й не дивно, оскільки першими християнами були київські князі – брати Аскольд і Дір [13, с. 75].

Починаючи з часів Київської держави у війську князя були священники. У «Повісті минулих літ» та інших історичних джерелах знаходимо свідчення про те, що вони супроводжували дружинників й у військових походах. Великим князівським походам завжди передував молебень. Захищаючи рідну землю, українські вояки просили у Бога допомоги й захисту на полі битви.

У давньому Літописі під 1103 р. знаходимо слова, які стверджують, що перед битвою з половцями «князі й вояки молили Бога й обіти давали Богу і Пречистій Його Матері – одні кутею, другі милостинею для бідних, інші жертвами на монастирі» [14]. Під 1111 р. у Літописі зустрічаємо свідчення про те, що духовенство було у війську під час походу на половців 1111 р., коли князь Володимир Мономах «приставив попів своїх, щоб їхали наперед війська і співали тропарі та кондаки Чесного Хреста і Канон Святої Богородиці» [14].

Діяльність руського капеланства демонструє ілюстративний матеріал, що міститься в Радзиві-

лівському літописі, зокрема малюнок, який зображає молитву війська перед боєм, а також вигляд похідної церкви. Ці моменти є вагомими доказами присутності військового священника в житті руської дружини [5].

Істориками особливо відзначається активна участь священників та ченців православних монастирів Київської держави в її обороні під час татарської навали в XIII ст., коли православні храми перетворювалися на останні твердині оборони від агресора. Свідченням цьому були трагічні події 1240 р. із руйнуванням Києва. Вони, на думку О. Комара, показали тісний зв'язок Церкви, держави і війська, адже останніми форпостами оборони від ординців ставали саме храми, зокрема Десятинна церква [8].

1253 р. у місті Дорогочині (сучасна РП) відбулася коронація і помазання галицько-волинського князя Данила Романовича королівською короною. За тодішньою традицією, королівський титул міг надати лише Папа Римський. Князь Данило отримав корону із рук нунція Папи Інокентія IV – абата Опізо. Цим кроком він сподівався організувати хрестовий похід західних правителів для звільнення Русі з під монголо-татарського іґа. Важливим наслідком коронації стало б надбання рівних прав із іншими коронованими особами Європи. Проте, цей політичний акт зазнав невдачі, а разом із ним наслідки укладання угоди, які сприяли б розвитку відносин Руської церкви із Римом, що невідмінно вплинуло б на розвиток руського військового капеланства [1].

Новий етап в історії руського капеланства розпочався із часу входження українських земель до складу Великого князівства Литовського. Ймовірно, у битві руської знаті та литовських князів, які спільно звільняли землі від ординського іґа на р. Сині води 1362 р., у війську могли бути їхні особисті священники.

Свідченням участі православних архієреїв і священників у політично-військовому житті Великого князівства Литовського є московсько-литовська війна розпочата проти Московського князівства 1500 року. Під час облоги Смоленська 1502 р. московськими військами свою особисту хоробрість продемонстрував майбутній київський митрополит о. Йосип Солтан (на той час єпископ Смоленський). Він не тільки особисто був на мурах міста, але й zorganizував для оборони всіх священників та монахів околиць. За свої військові заслуги святий був нагороджений трьома маєтками, які згодом подарував Супрасльському православному монастирю [5]. На нашу думку та

К. Вергелеса, швидше за все о. Йосип особисто не брав участі у бойових діях, оскільки капеланам і священникам заборонено використовувати зброю. Тут йдеться про моральну підтримку та поради від отців церкви [3, с. 9].

Важливим етапом капеланського служіння був період союзу Великого князівства Литовського з королівством Польським. До цього періоду належить і знаменита перемога у битві під Оршею 1514 р., де польсько-литовсько-руське військо розбило війська московського князівства. Про вплив капеланського фактору під час цих подій В. Гуцул у своїй науковій розвідці подає опис державного, політичного, військового діяча Польського королівства, засновника міста Тернополя Яна Амора Тарнавського. Зокрема, йдеться про необхідність присутності у війську князя капелана. Ян Тарнавський «нагадує, що перемога є виключно справою Божої милості до статечних людей. Дисципліна потрібна для того, аби не гнівити Господа» [6, с. 12–13]. На продовження В. Гуцул зауважує, що для Яна Тарнавського «поняття справедлива війна», «Божя ласка» і воєнне щастя, надіслане Божим промыслом, такі самі чіткі поняття, як професійний досвід, освіта або військова компетентність» [6, с. 12–13]. Дана інформація підтверджує факт існування, підтримки і забезпечення функціонування капеланського служіння у війську руських князів.

Варто зауважити, що у цій битві сили були нерівні. Як зазначає Л. Войтович, за приблизними підрахунками військо українців, литовців і поляків під командуванням славетного князя Костянтина Острозького – 15 тисяч, московська орда – 80 тисяч [4, с. 19–21]. Будь-який військовий тогочасний аналітик дав би невтішний прогноз для армії Костянтина Острозького. Утім, полководець, будиши щиро віруючого людиною, вирушав в похід з молитвою. Мав у своєму війську духовних наставників, котрі молитвою святою благословили. Воїни пішли в бій, маючи хрести на прапорах і завдали московитам нищівної поразки. Тому часто на війні вирішальним є не сила зброї, а сила віри і сила молитви. А коли сила зброї поєднується з силою молитви і віри – це є запорукою того, що перемога буде.

Значний вплив на розвиток капеланства мали події Люблінської унії 1569 р., коли у результаті об'єднання Великого князівства Литовського та Польського королівства, постало нове державне утворення – Річ Посполита. Українські землі вперше за кілька століть опинились в складі однієї Корони. Берестейська унія 1596 р., ознаменувала

появу нової греко-католицької церкви, тим самим поставив православних у скрутне становище. Єрусалим знаходився надто далеко і розраховувати на велику підтримку з його боку, була марна справа. Константинополь, захоплений владою турецького султана, взагалі не міг бути центром для підтримки православних вірян. Все це призвело до поглиблення зв'язків з московським царством, що зрештою мало негативні наслідки. Проте, захисники української православної Церкви, на чолі з козацьким гетьманом Петром Конашевич-Сагайдачним, заручившись підтримкою Єрусалимського патріарха, у 1620 р. відновили православну ієрархію на українських землях. В. Шуляк зауважує, відродження православної ієрархії піднесло престиж Києва як православної духовної столиці і він знову став колискою Православ'я в Україні. Події 1620 р. через 28 років надали величчю урочистому в'їздові Богдана Хмельницького у Київ [25].

На виборному сеймі 1632 р. православна ієрархія домоглася визнання польським урядом. Головною особою в цій події з боку православних був Петро Могила, який згодом буде обраний митрополитом Київським, Галицьким і Всієї Русі [23]. Отець Юрій Мицик, розглядаючи постать Петра Могили, звертає увагу на те, що він «мав і військовий досвід – брав участь у Цецорській битві 1620 р. та в Хотинській битві 1621 р.» [17].

Погоджуємося з думкою С. Горбика, що вищезазначені події зробили свій внесок у майбутнє історії України, українського війська та капеланства, адже священники православної церкви займуть державницький прокозацький табір у повстаннях першої половини XVII ст. й особливо у Національно-визвольній війні під проводом гетьмана Богдана-Зиновія Хмельницького. У цій війні, зокрема, простежуємо перші згадки про козацьке капеланське служіння [5].

Факт зміцнення козацького стану до такого рівня, що зумів заявити про себе як про захисників православної віри, ілюстративно представлений у науковій розвідці А. Харлана. Зокрема, науковець демонструє малюнки-реконструкції козацьких церков, які у зібраному стані на колесах були підготовлені до походів. Це в свою чергу означало про матеріальну та духовну підтримку козацтва зі сторони Церкви, зокрема і на полі бою [24, с. 87–88].

У часи козацтва при куренях (яких в часи розквіту Запоріжжя було 38) і на Січі постійно перебували духівники, які супроводжували козаків у сухопутних походах. Р. Коханчук зазначає, всюди, де розташовувалась Січ, будувався храм на честь

Покрови Пресвятої Богородиці, свято якої було днем Запорізького війська. Існувала система духовної опіки козаків, яку здійснювало не лише військове духовенство, але й монахи з «козацьких» монастирів – Межигірського, Самарського та інших [9, с. 177–189].

У дослідженнях, присвячених богословським та історико-церковним аспектам святості – агіологіях і творах, у яких описується життя святих – агіографіях, містить багато фактів благословення війська перед битвою і їх перемогу, молитви і духовні подвиги за успіхи в обороні вітчизни, освячення прапорів, прийняття хрещення військовими, їх сповідь і причастя, благочестиве сімейне життя після вінчання, вимоги козаків до підбору гарних церковних хористів і освічених священників з Межигірського монастиря, прийняття військовими чернецтва та священства тощо. У 1690 р. Варшавським сеймом було впроваджено військове священство з утриманням з королівської казни 36 капеланських ставок [20].

Козацькі ради проходили біля церкви і в присутності священника. Про це свідчать козацькі літописи: Літопис Самійла Величка, Літопис Самовидця, Літопис Григорія Грабянки та інші історичні документи, що стали джерельною базою та основою комплексу козацької історіографії.

В. Мойсеєнко, І. Шостка, Н. Тарченко звертають увагу, що козаки підкорялися духовній владі служителів віри. Але водночас і зі свого боку ставили до них певні вимоги. Передусім вимагали живого спілкування, щоб проповіді не читалися з папірця, і – українською мовою. Священнослужителям, особливо дяконам, слід було мати гарний голос та не зловживати спиртним. На Січі передбачалася щорічна ротація духовенства – щоб священнослужителі не завели тісних зв'язків зі старшиною та не впливали на політичні рішення. Священнослужителі приймали присягу на вірність Кошу [18, с. 68].

У козацьку добу нашої історії бачимо активну участь військових духівників упродовж Національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького 1648–1654 років. Зокрема, про діяльність душпастирів митрополит Іларіон Огієнко у своїй монографії «Українська Церква за Богдана Хмельницького 1647–1657» зазначав, що «багато тогочасних звісток свідчать, що православні священники працювали навіть у самому війську, – звичайно, тільки, як особи духовні» [15, с. 18]. Я. Дзира на основі ґрунтовного аналізу козацького реєстру 1649 р. доводить факт участі у визвольній війні «багатьох представників

національного духовенства кількох поколінь різних санів» [7, с. 7]. Ю. Тис-Крохмалюк наводить дані про всі «суспільні прошарки українського громадянства», що входили у склад українського війська – «запоріжці, реєстрові, селяни, міщани, шляхта й духовенство – напливали до військових частин або ставали на службу військовій справі» [22, с. 19].

Д. Присяжний наводить приклад самовіданого служіння духовних осіб. Зокрема, митрополит Йосип Коринфський був капеланом при гетьмані Богданові Хмельницькому. Загинув у битві під Берестечком. Перед смертю архієрей встиг посповідати гетьмана та козацьку старшину, а також подарував Б. Хмельницькому меча освяченого на Гробі Господньому в Єрусалимі [21, с. 10]. В. Михалевич вважає, що така позиція православних пастирів пояснюється їх глибокою спорідненістю з народом, уболівання за долю рідної землі [16, с. 129].

Слушною є досить об'єктивна оцінка ролі духівників у козацькому війську дана польським дослідником доби Хмельниччини К. Шайнохою: «... не можна описати тої користі для загальної мети, яку принесли в козацьке військо українські духівники, які за чергою з'являлись тут. Особливо стали відомими два ієромонахи, які були свідками битви при Жовтих Водах та Корсуні. Того часу усю Польщу охопили страх та загальний переполюх. Річ Посполита опинилась відразу без короля, без війська, без провідників і воєвод перед лицем потужного ворога (тобто козаків). Всі думали, що вже настала загибель для держави... Сила слова козацького духовенства була великою, тому робила ворога безстрашним» [26].

У часи гетьманування Івана Мазепи відбувся подальший розвиток православного українського військового капеланства. У Центральному державному історичному архіві міста Києва зберігається в оцифрованому вигляді два листа гетьмана, у яких йдеться про судові розбірки Івана Мазепи з військовим капеланом Лаврентієм. Один лист від 25 листопада 1689 р. у справі з назвою «Лист гетьмана Івана Мазепи до архімандрита Чернігівського Єлецького монастиря Феодосія Углицького з приводу відібрання військовим капеланом Лаврентієм млина, наданого ним раніше монастиреві» [11]. Другий лист від 26 листопада 1689 р. у справі з назвою «Лист гетьмана Івана Мазепи до військового капелана Лаврентія, з вимогою дати пояснення з приводу відібрання млина, наданого ним раніше Чернігівському Єлецькому монастиреві» [12]. У вище-

названих архівних документах знаходимо підтвердження наявності у козацькому війську офіційної посади капелана з державним фінансуванням, його значущості та впливу на тогочасне державне й суспільно-релігійне життя.

В. Шуляк зазначає, що й за останніх часів свого існування (1734–1775 рр.), козаки також мали підтримку з боку православного духовенства, яке, навіть за умов реформування царською владою церковної системи і скасування посади Патріарха, «зберігало духовний контроль і тактичне керівництво над подіями в Україні» [25].

Насамкінець, на нашу думку, слухним буде навести твердження низки істориків, що написали під загальним керівництвом І. Крип'якевича «Історію українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.)», щодо створення та розвитку військового капеланства: «вся історія дер-

жавності України тісно пов'язана з утворенням і розвитком тих чи інших військових формацій, які забезпечували державний лад, захист та безпеку громадян як від зовнішніх агресорів, так і від внутрішніх дестабілізуючих факторів [10].

Висновки. Увесь історичний процес становлення та запровадження інституту військового капеланства в Україні характеризується специфікою виявлення ініціативи з боку Церкви та держави. Переосмислення активної, діяльної ролі капеланів спрягло формуванню, зміцненню та задоволенню релігійних потреб воїнів-захисників. Для впровадження активізації практичного досвіду підтримки морального духу в обороноздатності країни, українське суспільство має спиратися виключно на свої традиції, звичаї та культуру в контексті національної ідентичності українського народу.

Список літератури:

1. 1253 – коронація князя Данила. Український Інститут національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/zhovten/7/1253-koronaciya-knyazyu-danyla>.
2. Брайчевський М. Вибране : в 2 т. Т. 2 : Хозарія і Русь. Аскольд – цар Київський. К. : Видавництво імені Олени Теліги, 2009. 816 с. URL: <http://surl.li/rhkwu>.
3. Вергелес К. М. Православ'я в умовах україно-російської війни в контексті української капеланської служби. *Софія. Гуманітарно-релігієзнавчий вісник*. 2023. № 1(21). С. 8–12. URL: <http://surl.li/rjvnk>.
4. Войтович Л. В. Військова діяльність князя Костянтина Івановича Острозького. *Військово-науковий вісник*. 2019. Вип. 32. С. 17–32.
5. Горбик С. Наші попередники: Служимо Богу і Україні. Київське православ'я : міжнародний науковий проект «Православного Духовного Центру апостола Івана Богослова». URL: <http://kyiv-pravosl.info/2017/10/16/nashi-poperednyku/>.
6. Гуцул В. Іконографія харизми: Образ князя Константина Острозького (1460–1530) в документальній баталістиці першої третини ХVI ст. *Острозька давнина*. 2014. Вип. 3. С. 7–20.
7. Дзира Я. Автопортрет Нації. *Літературна Україна*. 23 січня 1997. Ч. 3(4721). С. 7.
8. Комар О. Міфи і правда про Десятинну церкву. Історична правда. 02 березня 2011. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2011/03/2/28460/>.
9. Коханчук Р. М. Душпастирська опіка військових. / Вид. 2-е розш. і доп. К., 2004. 220 с. URL: <https://www.kapelanstvo.ugcc.ua/istoriya/>.
10. Крип'якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З., Думін О., Шрамченко С. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.). Львів : Світ, 1992. 702 с. URL: <http://surl.li/rhmib>.
11. Лист гетьмана Івана Мазепи до архімандрита Чернігівського Єлецького монастиря Феодосія Углицького з приводу відібрання військовим капеланом Лаврентієм млина, наданого ним раніше монастиреві. Центральний державний історичний архів у місті Києві (ЦДІАК України), ф. 157, оп. 1, спр. 29, арк. 1-2. URL: https://cdiak.archives.gov.ua/spysok_fondiv/0157/0001/0029/.
12. Лист гетьмана Івана Мазепи до військового капелана Лаврентія з вимогою дати пояснення з приводу відібрання млина, наданого ним раніше Чернігівському Єлецькому монастиреві. Центральний державний історичний архів у місті Києві (ЦДІАК України), ф. 157, оп. 1, спр. 27, арк. 1. URL: https://cdiak.archives.gov.ua/spysok_fondiv/0157/0001/0027/.
13. Литвин С., Соколюк С. Похід київського князя Аскольда 860 року на Константинополь. *Воєнна історія*. 2012. № 1(61). С. 66–76.
14. Літопис руський. Пер. з давньорус. Л. Є. Махновця ; Відп. ред. О. В. Мишанич. К. : Дніпро, 1989. 591 с.
15. Митрополит Іларіон Українська Церква за Богдана Хмельницького 1647–1657. Вінніпег : Українське наукове православне Богословське товариство, 1955. 178 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/1432/file.pdf>.

16. Михалевич В. Духівництво у військових структурах: історичний досвід і сучасність. *Волинь і волиняни у Другій світовій війні* : зб. наук. пр. 2012. С. 128–132.
17. Мицик Ю. Святий Петро Могила. Харків : Бібколектор, 2015. 119 с.
18. Мойсеєнко В. О., Шостка І. П., Тарченко Н. В. Становлення та роль душпастирства в історії українського війська. *Українські медичні вісті*. 2023. Т. 15. № 3–4 (96–97). С. 67–71.
19. Полонська-Василенко Н. Історія України : У 2 т. Т. 1. До середини XVII століття. 3-е вид. К. : Либідь, 1995. 588 с. URL: <http://surl.li/rhkyg>.
20. Поради військовим священикам – капеланам. Сайт Протоієрея Миколая Візера. URL: <https://archive.ph/20160407122432/https://sites.google.com/site/vizermukola/kapelanstvo#selection-375.2-375.42>.
21. Присяжний Д. Зі зброєю в руках – з молитвою на устах. Київ : Ярославів Вал, 2019.
22. Тис-Крохмалюк Ю. Бої Хмельницького. Військово-історична студія. Мюнхен : Видання Братства кол. вояків І-ої Української Дивізії УНА, 1954. 194 с. URL: https://spadok.org.ua/books/Boi_Khmelnyskooho.pdf.
23. Токарська Ю. Акція православно-католицького замирення в 1623–1628 роках. *Сіверянський літопис*. 2022. № 1. С. 37–47. DOI: 10.5281/zenodo.6753217.
24. Харлан А. В. До питання локалізації місцезнаходження та архітектурно-містобудівних особливостей храмів села Романково. *Січеславський альманах*. 2014. № 7. С. 85–98. URL: <http://sa.nmu.org.ua/pdf/2014/Harlan.pdf>.
25. Шуляк В. Православне духовенство і українське козацтво. *Гетьманат*. URL: <https://getmanat.org/ru/pravoslavne-duhovenstvo-i-ukrayinske-kozatstvo-2/>.
26. Szajnocha K. Dwa lata dziejów naszych (1646–1648 pp.). *Biblioteka Warszawska*. Т. 1–2. Lwów, 1865. 69 s.

Petrovich V.V., Charikova I.V., Petrovich V.S. CHAPLAINCY IN UKRAINIAN MILITARY FORMATIONS: A HISTORICAL ASPECT

The following article examines the process of emergence, formation, and growth of the military chaplaincy in Ukraine from the ninth to the eighteenth century. The article asserts that the development of chaplaincy was a result of both practical steps and theoretical understanding of the role of chaplains in shaping the spiritual and moral qualities of the military, as well as satisfying their spiritual and religious needs. Historical sources and research publications demonstrate that the first chaplains in the Ukrainian army were present during the time of the first Kyivan princes, Askold and Dir. They accompanied the prince and his retinue on the military campaigns during the Kyivan and Galician-Volynian states period, as well as the Ukrainian lands' incorporation into the Grand Duchy of Lithuania and the Polish-Lithuanian Commonwealth. The role and significance of the chaplaincy in the Cossack uprisings of the seventeenth century and the National Liberation War led by Hetman Bohdan-Zynoviy Khmelnytsky have been also discussed, as well as the Church's support for the Cossacks. Military clergy provided spiritual care for the Cossacks, who were constantly in extreme conditions and far from their families and friends. The article emphasizes that pastoral care of military personnel who were constantly in extreme conditions, away from their families and friends, was the essential task of the chaplaincy during the war in Ukraine in different historical periods. The primary means of the support included prayer and live communication. Finally, the article highlights that to enhance practical experience in the morale support for the country's defense capability, Ukrainian society should depend solely on its traditions, customs, and culture in the context of the national identity of the Ukrainian people.

Key words: a chaplain, pastoral service, military chaplaincy, military formations, spiritual and moral qualities, Church.